

BIRINCHI JAHON URUSHI DAVRIDA HARBIY ASIRLARNING TURKISTONGA KO'CHIRILISHI

Oralov Dostonbek Rustam o'g'li

Qarshi davlat universiteti tayanch doktoranti

dostonbekoralov37@gmail.com

(97) 466 95 00

Annotation: The global geopolitical changes that took place at the beginning of the 20th century left a significant mark on the history of the whole world. The events of this period also directly affected the Central Asian region. Industrialization and military conflicts led to the large-scale mobilization of human resources. It was in this process that many foreign individuals intervened in the life of the region, leaving a significant mark on history.

Key Word: World War I, prisoners of war, Turkestan, Russian Empire, historical processes, social impact, cultural exchange.

Annotatsiya: XX asr boshlarida yuz bergan global geosiyosiy o'zgarishlar butun dunyo tarixida muhim iz qoldirdi. Bu davr voqealari Markaziy Osiyo mintaqasiga ham bevosita ta'sir ko'rsatdi. Sanoatlashuv va harbiy to'qnashuvlar inson resurslarining keng miqyosda safarbar etilishiga sabab bo'ldi. Aynan shu jarayonda ko'plab xorijiy shaxslar mintaqqa hayotiga aralashgan holda tarixda muhim iz qoldirdi.

Kalit so'zlar: Birinchi jahon urushi, harbiy asirlar, Turkiston, Rossiya imperiyasi, tarixiy jarayonlar, ijtimoiy ta'sir, madaniy almashinuv.

Birinchi jahon urushi global miqyosda olib borilgan, ko'plab davlatlarni qamrab olgan yirik mojarolardan biri bo'lib, Rossiya imperiyasi ham bu urushda Germaniya, Avstriya-Vengriya va boshqa davlatlarga qarshi harbiy harakatlarda faol qatnashdi. Urush davomida Rossiya millionlab harbiylarni safarbar qildi va frontlarda ko'plab nemis, avstriyalik, vengr, chex va boshqa millatlarga mansub askarlarni asirga oldi. 1915–1917 yillar orasida Rossiya imperiyasi hududida 2 milliondan ortiq harbiy

asir saqlangan. Bu asirlarning bir qismi Rossiyaning markaziy viloyatlariga joylashtirilgan bo'lsa, muhim qismi imperiyaning chekka hududlari – jumladan, Turkiston o'lkasiga yuborilgan.

Harbiy asirlarning Turkistonga yuborilishi bir necha muhim sabablar bilan izohlanadi. Avvalo, Rossiya imperiyasi urush sababli mehnat kuchiga muhtoj bo'lib qoldi. Ayniqsa qishloq xo'jaligida, temir yo'l qurilishi, infratuzilma ob'ektlari va sanoat korxonalarida ishchi kuchi tanqisligi kuzatildi. Turkiston esa Rossiya uchun strategik jihatdan muhim agrar mintaqaga bo'lib, paxta yetishtirishda asosiy o'rin tutgan. Urush sanoati uchun paxta nihoyatda zarur xom ashyo bo'lgani sababli, bu mintaqaga harbiy asirlar yuborilib, mehnatga safarbar qilindi. 1916-yilda yuzaga kelgan ommaviy qo'zg'olonlar natijasida ko'plab mahalliy erkaklar qamoqqa olingan, Sibirga surgun qilingan yoki o'ldirilgan. Bu esa mehnat kuchining yanada qisqarishiga olib kelgan va o'rnini asirlar bilan to'ldirishga olib kelgan.

Harbiy asirlar asosan Toshkent, Samarqand, Farg'ona vodiysi, Buxoro va boshqa yirik shaharlarga yoki agrar tumanlarga joylashtirilgan. Ular temir yo'l qurilishi, qishloq xo'jaligi ishlari, irrigatsiya tizimlarini tiklash, ko'priklar va zavodlar qurilishi, hunarmandchilik ustaxonalari kabi ishlar bilan shug'ullangan. Asirlar lagerlarda yoki maxsus nazorat ostida saqlangan. Ularning yashash sharoitlari turlicha bo'lgan: ayrim joylarda oziq-ovqat, tibbiy xizmat yetarli bo'lmagan, natijada sovuq, ochlik va yuqumli kasalliklardan o'lim holatlari kuzatilgan. Boshqa joylarda esa mahalliy aholining mehribonligi evaziga asirlar nisbatan yaxshi sharoitda yashagan, ba'zilar hatto mahalliy ayollar bilan turmush qurib, urushdan keyin shu yerda qolgan.

Harbiy asirlarning Turkiston hayotiga ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy ta'siri muhim ahamiyatga ega bo'lgan. Asirlar orqali mintaqaga Yevropa tajribasi va kasb-hunar madaniyati kirib kelgan. Masalan, qurilish, duradgorlik, metallsozlik, ustachilik kabi sohalarda asirlar mahalliy aholiga o'z tajribalarini o'rgatgan. Ular ishtirokida bir qancha infratuzilma ob'ektlari, temir yo'l qismlari va ishlab chiqarish ustaxonalari tashkil etilgan. Shuningdek, bu davrda Yevropa uslubidagi ayrim san'at va hunarmandchilik namunalarining paydo bo'lishi ham asirlar faoliyati bilan bog'liq.

Ularning ayrimlari rassomlik, musiqachilik, suratkashlik kabi faoliyatlar bilan shug'ullangan.

Turkistonga olib kelingan harbiy asirlar orasida mashhur yoki taniqli shaxslar haqida aniq ma'lumotlar ko'p emas. Asirlar asosan oddiy askarlar bo'lgan, ularning shaxsiy ma'lumotlari va tarjimai hollari haqida to'liq ma'lumotlar Rossiya davlat harbiy arxivlarida saqlanmoqda. Shunga qaramay, tarixiy manbalarda ba'zi ismlar tilga olinadi. Masalan, ayrim nemis yoki avstriyalik muhandislar yoki ustalar, keyinchalik Turkistonda qolib, qurilish ishlarida faoliyat yuritganlar. Hozirgi kunda bu mavzu Rossiya va O'zbekiston tarixchilari tomonidan o'rganilmoqda, ammo shaxsiy arxivlar va lager ro'yxatlari hali to'liq tadqiq etilmagan.

Birinchi jahon urushi davridagi harbiy asirlarning Turkistonga olib kelinishi bu hudud tarixining muhim ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy jarayonlaridan biridir. Ular orqali mintaqada ko'plab yangi bilim va tajribalar shakllandi, infratuzilma rivojlandi, xalqaro ta'sir kuchaydi. Bugun bu mavzuni chuqurroq o'rganish orqali nafaqat tarixiy voqealarni, balki Turkiston jamiyatining taraqqiyot yo'lidagi o'zgarishlarini ham tushunish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Абдуллаев М.Х. Туркистонда биринчи жаҳон уруши давридаги ҳарбий асирлар. – Тошкент: Фан, 2012.
2. Абдулҳамид Исмоил. Туркистондаги ҳарбий асирлар: уруш ва тақдирлар. // BBC O'zbek xizmati, 2014.
3. Владимир Журавлёв. Военнопленные Первой мировой войны в Российской империи. // Историк №3, 2016.
4. Бартольд В.В. Туркистон тарихи очерки. – Тошкент: “Ўзбекистон”, 1993.
5. Айни С. Ўтган кунлар хотираси (Hotiralar). – Душанбе: Ирфон, 1989.
6. Абдурахмонов С. Туркистонда ҳарбий асирлар ва уларнинг таъсири. // “Тарих ва Ҳақиқат” журнали, №1, 2019.

7. 7. Султонов У. Туркистонда рус мустамлакачилиги ва жамият
ислохотлари. – Тошкент: Университет нашриёти, 2004.
8. Khalid, Adeeb. The Politics of Muslim Cultural Reform: Jadidism in Central Asia.
– University of California Press, 1998.